

Bogomil Ferfila

SKANDINAVIJA – idealni model družbe, ekonomije in politike?

Izdajatelj: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV, Ljubljana, 2015

Za založbo: Hermina Krajnc

Copyright © po delih in v celoti Bogomil Ferfila,
FDV 2015, Ljubljana. Fotokopiranje in razmnoževanje po delih
in v celoti je prepovedano.

Vse pravice pridržane.

Recenzenta: prof. dr. Anton Grizold
prof. dr. Aleksandra Kanjuo Marčela

Lektoriranje: Ana Marija Trobec

Grafična priprava: Mateja Vrbinc

Naklada: Knjiga se tiska kot sprotni tisk

Knjiga je izšla ob finančni podpori Javne agencije
za raziskovanje Republike Slovenije.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

316.323.65(48)

321.72(48)

338(48)

FERFILA, Bogomil

Skandinavija - idealni model družbe, ekonomije in politike? /
Bogomil Ferfila. - Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2015

ISBN 978-961-235-760-3

282290944

Bogomil Ferfila

**SKANDINAVIJA –
idealni model družbe,
ekonomije in politike?**

Ljubljana 2015

VSEBINA

1. DEL	1
POLITIČNE ZNAČILNOSTI SKANDINAVIJE	1
NEKAJ SKANDINAVSKIH ZGODOVINSKIH IZTOČNIC	3
ALI OBSTOJI NORDIJSKI MODEL KONSENZUALNE DEMOKRACIJE?	14
RAZVOJ POLITIČNE DEMOKRACIJE V SKANDINAVIJI	14
STRANKARSKI SISTEMI	23
METROPOLITANSKA ALI JEDRNA OSREDNJA SKANDINAVIJA – RAJ ZA MANJŠINSKE VLADE	44
KORPORATIVIZEM	48
OCENA SKANDINAVSKE DEMOKRACIJE	56
2. DEL	69
POSEBNE ZNAČILNOSTI SKANDINAVSKEGA GOSPODARSKEGA RAZVOJA IN SKANDINAVSKIH PODJETIJ – NORDIJSKI MODEL KAPITALIZMA?	69
PREGLED NOVEJŠEGA GOSPODARSKEGA RAZVOJA	71
ŠVEDSKA	101
ŠTIRI OBDOBJA ŠVEDSKEGA GOSPODARSTVA	101

PRIMERI USPEŠNIH ŠVEDSKIH PODJETIJ IN LOKALNE SKUPNOSTI.....	116
<i>Revitalizacija mesta Ornskoldsvik</i>	116
<i>Družinska imperija Wallenberg in Bonnier</i>	118
<i>Multinacionalka ASEA/ABB</i>	126
DANSKA.....	132
PET OBDOBIJ RAZVOJA DANSKEGA KAPITALIZMA.....	132
VARNA PROŽNOST DANSKEGA TRGA DELA	146
PRIMERI USPEŠNIH DANSKIH PODJETIJ	152
<i>Tri izjemne danske multinacionalne družbe in eno regionalno podjetje</i>	152
<i>Paradni danski multinacionalki – Arla in Carlsberg</i>	162
NORVEŠKA	169
PET OBDOBIJ NORVEŠKEGA DEMOKRATIČNEGA KAPITALIZMA	169
PRIMERI USPEŠNIH NORVEŠKIH PODJETIJ.....	196
<i>Pet podjetij, nastalih s privatizacijo državne tovarne oziroma skupine Kongsberg</i>	196
<i>Industrijski velikan Elkem in banka Christiania</i>	204
FINSKA	212
SEDEM FAZ FINSKEGA KAPITALIZMA	212
PRIMERI USPEŠNIH FINSKIH PODJETIJ.....	233
<i>Finske podružnice treh tujih multinacionalk</i>	233
<i>Multinacionalna družba StoraEnso</i>	240
<i>Konglomeratni korporaciji Nokia in Tampella</i>	244
EDEN, DVA ALI ŠTIRJE SKANDINAVSKI GOSPODARSKI MODELI?.....	250
ISLANDIJA.....	270
POLITIČNI IN GOSPODARSKI RAZVOJ PO PRIDOBITVI NEODVISNOSTI 1944. LETA.....	270

SKANDINAVSKI MODEL EKONOMIJE, POLITIKE IN SOCIALNE DRŽAVE JE SKUPAJ S SKANDINAVSKIMI DRUŽBAMI/DRŽAVAMI USPEŠNO PREVIHARIL TUDI ZADNJO VELIKO FINANČNO KRIZO 2007–2010	290
NEGOTOVOST IN IZZIVI PRIHODNOSTI	313
3. DEL	327
SKANDINAVSKA SOCIALNA DRŽAVA	327
SKANDINAVSKI MODEL DRŽAVE BLAGINJE – ZNAČILNOSTI	329
SESTAVNI DELI DRŽAVE BLAGINJE	335
NAČELO UNIVERZALIZMA	337
RAZŠIRJENOST IN VRSTE DRŽAVE BLAGINJE	342
ZGODOVINSKI NASTANEK DRŽAVE BLAGINJE	345
PRILAGAJANJE DANSKE DRŽAVE BLAGINJE	352
POLITIKE KONSERVATIVNE IN SOCIALNODEMOKRATSKE VLADE	352
REFORMA LOKALNE SAMOUPRAVE	372
JAVNO MNENJE IN DRŽAVA BLAGINJE	378
IZZIVI DRŽAVE BLAGINJE NA FINSKEM	389
POKOJNINSKI SISTEM	398
SISTEM ZDRAVSTVENEGA ZAVAROVANJA	403
ZAVAROVANJE ZA PRIMER NEZAPOSLENOSTI	404

OTROŠKO VARSTVO	406
IZOBRAŽEVALNI SISTEM	407
POGLED NAPREJ.....	409
DRŽAVA BLAGINJE NA ISLANDIJI	416
POKOJNINSKI SISTEM	424
SOCIALNE POLITIKE IN OBDOBJE VELIKE	
FINANČNE KRIZE 2008–12.....	428
ZDRAVSTVO, OSKRBA IN IZOBRAŽEVANJE.....	431
DELITEV DOHODKA, REVŠČINA IN BLAGINJA	434
ALI SE PARADIGMA ŠVEDSKE DRŽAVE	
BLAGINJE SPREMINJA?	439
POKOJNINSKI SISTEM NORVEŠKE	449
TRG DELA V SKANDINAVSKIH DRŽAVAH.....	454
RAZLIČNE OBLIKE KOLEKTIVNEGA	
DOGOVARJANJA O PLAČAH	458
KOLEKTIVNI DOGOVORI, KONKURENČNOST	
IN ZAPOSLOVANJE	463
MOČ IN ORGANIZIRANOST NORDIJSKIH	
SINDIKATOV	467
VPLIV EVROPSKIH INTEGRACIJ	476
GLOBALIZACIJA IN INTERNACIONALIZACIJA	
TRGOV DELA	479
»VARNA PROŽNOST« NA TRGU DELA V DANSKI.....	482
FINSKI TRG DELA	487
TRG DELA NA ISLANDIJI	489
4. DEL	495
SKANDINAVSKA DUŠA – NJENA FINSKA,	
DANSKA, ŠVEDSKA, NORVEŠKA IN ISLANDSKA	
USEDLINA	495

NACIONALNA IDENTITETA	497
OSEBNOSTNE ZNAČILNOSTI, OBNAŠANJE IN VREDNOSTNI SISTEM.....	518
PROSTI ČAS, RAZVEDRILO IN KULINARIKA....	584
JEZIK.....	601
KULTURA IN UMETNOST	606
DRŽAVA – POLITIKA – INFRASTRUKTURA – JAVNI SEKTOR.....	618
GOSPODARSTVO IN POSEL.....	627
LITERATURA.....	633
ŽIVLJENJEPIS	649
BIBILOGRAFIJA	653

1. DEL

POLITIČNE ZNAČILNOSTI SKANDINAVIJE

NEKAJ SKANDINAVSKIH ZGODOVINSKIH IZTOČNIC

Začnimo našo skandinavsko zgodbo s kratkim terminološkim in zgodovinskim uvodom.

Z besedo »Skandinavija« so najprej označevali majhno švedsko provinco Scania (Skane). V 19. stoletju so s to besedo že označevali del severa Evrope, različen od slovanske Rusije in Poljske, ki so ga sestavljale Danska, Švedska, Norveška, Laponska in Finska. Ko je Rusija 1809. leta premagala Švedsko, je Finska postala veliko vojvodstvo ruskega cesarstva in začasno ni bila več sestavni del Skandinavije. V 19. stoletju je Skandinavija pomenila tudi ambicijo, da bi Dansko, Švedsko in Norveško združila pod skupno krono.

Po koncu prve svetovne vojne panskandinavskih idej in stremeljenj ni bilo več. Zamenjal jih je projekt vse tesnejšega mednarodnega sodelovanja med neodvisnimi skandinavskimi državami z namenom označiti novo obdobje, pa tudi zaradi potrebe po vključitvi jezikovno drugačne Finske, ki se je po razpadu Rusije vrnila v skandinavski objem. Začeli so uporabljati alternativni izraz »nordijske države« (severne države). Tako oznako so uporabili tudi politični voditelji vseh petih držav na konferenci v Kopenhagnu 1939. leta in s tem demonstrirali njihovo enotnost pred izbruhom druge svetovne vojne. Po koncu vojne so ustanovili več nordijskih institucij, predvsem nordijski svet, kar je še bolj utrdilo to oznako.

V angleško govorečih državah termin Skandinavija uporabljajo kot sinonim za nordijske države, v samih nordijskih

državah pa je takšno izenačevanje manj pogosto. V obdobju od šestdesetih do devetdesetih let 20. stoletja je govorjenje o skandinavskem ali nordijskem modelu postalo zelo popularno in razširjeno tako v razvitih kot razvijajočih se državah. Ta model je postal sinonim za napredno in racionalno, pomenil je »tretjo pot«, »demokratsko alternativo« tako kapitalizmu kot državnemu socializmu (Byrkjeflot in dr. 2001, 34).

Skandinavija oziroma nordijske države vključujejo pet nacionalnih držav – Dansko, Švedsko, Norveško, Finsko in Islandijo ter tri odvisna ozemlja oziroma otoke – Grenlandijo, Aland in Ferske otoke.

Islandija je pridobila samostojnost od Danske šele 1944. leta. Ferski otoki so pridobili samoupravo znotraj danske države 1948. leta, Grenlandija pa 1979. leta. 1921. leta je Liga narodov otočju Aland podelila status avtonomne province na Finskem.

Prvotni prebivalci Skandinavije so bili verjetno Sami (nekateri so jim pravili tudi Lapi), ki so prebivali na severu Norveške, Finske, Švedske in Rusije. Nekateri znanstveniki jih označujejo za paleosibirsko ljudstvo, spet drugi zatrjujejo, da so prišli iz osrednje Evrope.

Glavni pečat zgodnji zgodovini so dali Vikingi, ki so pustošili obale bližnjih morij med osmim in enajstim stoletjem. Švedski Vikingi so že v 8. stoletju obvladovali vzhodno Baltsko morje ter po ruskih rekah trgovali vse do Konstantinopla in Bagdada.

Danski Vikingi so tedaj pluli proti zahodu in oblegali angleške obale, norveški Vikingi pa so poselili Škotsko, Islandijo, Grenlandijo, Irsko, Ferske, Orknejske in Shetlandske otoke. Danski kralj Canute je večji del svojega življenja preživel

v Angliji, kjer je vladal dobršnemu delu Anglije, potem pa Danski, Norveški in delu Švedske (Graham–Campbell in Batey, 1998).

Krščanstvo je v Skandinavijo prišlo relativno pozno, saj so nordijski vladarji sprejeli krščansko vero okoli leta 1000. V dvajsetih letih 16. stoletja je celotno območje zajela luteranska reformacija, ki je val protireformacije v 17. stoletju ni resneje ogrozil.

Prve zakonike so napisali med 13. in 14. stoletjem na Norveškem in na Švedskem, na Danskem šele v poznem 17. stoletju (Derry 1979).

V zgodnjem srednjem veku so kot prvi poizkus oblikovanja skupnega trga v severni Evropi oblikovali zvezo sedemnajstih trgovskih evropskih mest okoli Baltskega morja. Zaradi povezovanja mest je nastala hanseatska liga, ki je združila več kot 200 mest in trajala skoraj 400 let – od zgodnjega trinajstega do sredine sedemnajstega stoletja. Ta politična, vojaška in gospodarska organizacija je imela svoj sedež v Lübecku, v drugih pomembnih mestih pa urade, npr. v Bergnu in Stockholmu.

Protiutež hanseatski ligi je pomenila ustanovitev kalmarške zveze v obdobju 1397–1523, čeprav je v resnici delovala le v krajšem obdobju. Danska kraljica Margareta je preko dinastičnih povezav vladala Danski, Norveški in Švedski, ki je tedaj vključevala tudi Finsko. Kalmarska zveza je bila druga največje ozemeljska tvorba v Evropi, čeprav so bila njena severna ozemlja le redno poseljena. Margareta je na tem ozemlju pobirala davke ter plemstvu odvzela nekatere privilegije.

Odnosi med danskimi kralji in švedskim plemstvom so se vse bolj zaostrovali in v obdobju 1450–1523 je prišlo do osmih

»notranjih vojn«. Najpomembnejši dogodek tega obdobja je obleganje in zasedba Stockholma s strani danske vojske. 1520. leta je potem prišlo do »stockholmskega pokola«, v katerem je danski kralj Kristijan II obglavil 82 glavnih švedskih nasprotnikov, vključno s škofi in plemiči. Zato ga v švedskih zgodovinskih učbenikih imenujejo Kristijan Tiran, v danskih pa Kristijan Dobri.

Po razpadu kalmarske zveze 1523. leta je novoizvoljeni švedski kralj Gustav Vasa ustanovil suvereno švedsko državo z močno osrednjo javno upravo tudi s pomočjo nemških oblasti. Oporo je imel tudi v hanseatski ligi, ki mu je pomagala tako vojaško kot gospodarsko. Rimokatoliški cerkvi je na osnovi učenja Martina Lutera odvzel vse premoženje, kar so storili tudi na Norveškem in Danskem. Konec 16. stoletja je švedska luteranska cerkev postala državna cerkev.

V 17. stoletju je Švedska prevzela vlogo pomembne evropske velesile. Kralj Gustav Adolf II je z Nemčijo uspešno bojeval »tridesetletno vojno«, s čimer naj bi branil luteransko vero. A njegov edini otrok, kraljica Kristina, je zbežala iz Švedske, abdicirala ter se spreobrnila v katoliško vero – na veliko veselje in zmagoslavje papeža v Rimu seveda. Za časa vladanja kraljice Kristine in kralja Karla Gustava X je Švedska uspela odvzeti Danski njene severne in vzhodne province (Jämtland, Harjedalen, Scania, Halland, Blekinge in Bohuslau) ter tako oblikovala njene sedanje meje. Hitro je začela z neusmiljeno asimilacijo njenih prebivalcev (Nordstrom 2000).

Norveška je tekom stoletij pogosto spreminjala svojo državnost. Dansko-norveška zveza je obstajala v obdobju 1380–1814 in po letu 1660 je imela uraden naziv »dvojna monarhija«.

V 19. stoletju pa je tudi norveški srednji razred zajel nacionalni preporod, ki se je začel vse bolj upirati koncentraciji moči in oblasti v Kopenhagenu. Po napoleonskih vojnah je bila 1814. leta Danska prisiljena Norveško prepustiti Švedski. Njuna zveza je trajala do leta 1905, ko je Norveška po desetletjih nezadovoljstva s švedskim nadzorom njene zunanje politike le postala suverena država. Malce je prehod olajšalo tudi dejstvo, da je bil norveški kralj vnuk tedanjega danskega kralja (Martinussen 1977).

Tudi zgodnje obdobje Finske ter njenih prvotnih prebivalcev je malce zakrito s skrivnostmi zgodovine (Ibid). Pred začetkom vikinškega obdobja so Švedi poselili jugovzhodno obalo Finske. 1157. leta je švedski kralj Erik v spremstvu angleškega škofa Henrika priplul na Finsko. Le-ta je nato postala bojno polje spopadov med ruskim vojvodstvom Novgorod in Švedsko. Papež je Švedski svetoval, da si podredijo Finsko, še posebej njene trdnjave (glej zgodbo o znameniti trdnjavi Suomenlina v naši knjigi o Finski oziroma Skandinaviji) ter tako obranijo rimsko cerkev pred barbari z vzhoda. Švedski knez Birger Jarl je 1249. leta začel vojno s Finsko. S pogodbo iz leta 1323 je Finska postala del švedskega kraljestva. Pogodba je vključevala tudi razmejitve med ruskimi in švedskimi območji vpliva s približno linijo od vzhodnega dela Finskega zaliva preko osrednjega dela vzhodnofinske (nesrečne) pokrajine Karelija ter nato severozahodno preko zaliva Bothnia. Finska je nato ostala sestavni del Švedske dlje kot pet stoletij ter v tem obdobju prevzela del njene kulturne tradicije (Singleton 1998).

Poraz Švedske v vojni z Rusijo 1808–1809 pa je imel za posledico odvzem Finske, ki je tako postala rusko veliko

vojvodstvo z dobršno mero avtonomije. Finska je neodvisnost pridobila šele z rusko oktobrsko revolucijo, ki je povzročila razpad ruskega imperija 1917. leta. Odcepitev Finske je bila brez prelivanja krvi, a država se zaradi notranje razcepljenosti ni mogla izogniti državljanski vojni. 1918. leta je več kot 30.000 finskih pristašev sovjetske revolucije umrlo v spopadih, zaporih in koncentracijskih taboriščih, veliko jih je zbežalo tudi v Sovjetsko zvezo – iz katere so se razočarani nad novim režimom večinoma vrnil nazaj na Finsko v tridesetih letih (Ibid, 203).

Omenili smo že norveški nacionalizem 19. stoletja. Duh nacionalizma je v obdobju 1830–1918 temeljito premešal karte v vseh nordijskih državah. Pred orisom teh dogodkov povejmo še, da je Danska poleg Norveške vključevala še Islandijo ter do leta 1658 tudi že omenjene švedske province. Prav tako bi morali v tedanjo skandinavsko oziroma nordijsko zgodovino vključiti še dogajanje v švedskih in danskih ozemljih na južni obali Baltskega morja ter v severni Nemčiji. Šele po letu 1814 je zemljevid Skandinavije dobil podobo, ki je blizu današnji in tedaj se je začelo že omenjeno obdobje nordijskega nacionalnega preporoda.

Najbolj je vplival na dogajanje na Norveškem, Finskem, Islandiji, Ferskih otokih ter v vojvodstvih Schleswig in Holstein. Severni del Schleswiga so po prvi svetovni vojni priključili Danski. Vzporedno s pojavom norveškega nacionalizma je v štiridesetih letih 19. stoletja začel nastajati tudi panskandinavizem, ki ga Nordstrom (2000, 208) označuje za »prisotnost teme o enotnosti nordijskega prostora v nordijski zgodovini, ki ima pomembno zgodovinsko in kulturno osnovo«. Lahko rečemo, da se je neposredno razvil v študentskih in intelektualnih krogih

danskih in švedskih univerz. Njegovi temelji pa so nedvomno v zgodovinskem skandinavskem ponosu na vikinško obdobje (čeprav so drugi narodi na Vikinge gledali kot na morske razbojnike in plenilce) ter obstoju skupne skandinavske države v obdobju kalmarske zveze. Dve zgodnji sodobni državi – Danska-Norveška ter Švedska-Finska sta si bili dokaj podobni, in to predvsem v dokončanju reformacije ter v močno centraliziranem ustroju države, ki se je opirala na luteransko državno cerkev. Prehod na gospodarsko, politično in družbeno modernost je bil v celotni Skandinaviji približno ob enakem času ter ob relativno majhnih pretresih in nasilju, še posebej v primerjavi z drugimi deli Evrope.

Skandinavijo kot regijo tako lahko v veliki meri opredelimo kot različno od preostale Evrope. Bila je nekatoliška, nekolonialna in neimperialna, in to je bil tudi razlog, da se je regija že od 18. stoletja naprej skušala oddaljiti od glavnih evropskih konfliktov. Obenem pa so med skandinavskimi državami obstajale tudi razlike – ljudska nacionalistična gibanja v 19. stoletju so bila močna na Norveškem, ne pa na Švedskem; na Finskem je bil vpliv revolucionarnih idej marksizma daleč največji. Prav gotovo je na panskandinavizem imel močan vpliv romantični nacionalizem, saj je odločilno prispeval k odkritju skupnih kulturnih korenin skandinavskih ljudstev v starem islandskem jeziku in vikinških sagah. A Skandinavija ni imela Piedmonta ali Prusije, Cavourja ali Bismarcka, ki bi imel dovolj politične volje in vojaške moči za izvedbo projekta nacionalne združitve. Morda bi to lahko uspelo Švedski, a razkorak med željami liberalnih nacionalistov na eni strani in zunanjepolitičnimi cilji monarhije na drugi strani je bil prevelik (Scott 1977).

Če je bila meja Skandinavije s slovanskimi narodi, predvsem Rusijo, zelo pomembna pri opredelitvi Skandinavije, pa je bila meja z Nemčijo pogubna za projekt panskandinavije. Švedski kralj Karel XV je obljubil Danski 20.000 vojakov kot pomoč pri obrambi njene južne meje pred prusko agresijo, a svoje obljube ni izpolnil. Bismarck je tako porazil Dansko in žar panskandinavizma je močno usahnil. Začelo se je krepiti sodelovanje med skandinavskimi univerzami, 1872. leta pa je nastalo tudi nordijsko pravno sodelovanje.

K zatonu ideje skupnega skandinavskega prostora je prispevala tudi velike revščina, celo lakota v drugi polovici 19. stoletja. Kot posledica je več kot 2 milijona njenih prebivalcev emigriralo v ZDA. Norveška je imela v celotni Evropi največjo stopnjo izseljevanja per capita in iz nje se je izselilo 750.000 prebivalcev. Iz Švedske je ob bolj številčnem prebivalstvu odšlo en milijon ljudi, iz Danske okoli 300.000 (Bondeson 2003, 7).

Skandinavija je tako ostala predvsem ideja solidarnosti nordijskih držav nasproti velikim državam, ki so vedno obvladovale baltsko regijo – Rusiji na vzhodu in Nemčiji na jugu. Panskandinavizem je bil negativno opredeljen predvsem proti Rusiji – njegova germanska kultura in jezik sta bila nasprotje slovanski, njegovi svobodni kmetje niso ječali pod fevdalnimi okovi kot slovanski tlačani, njegova ustavna monarhija je dopuščala bistveno več prostora kot absolutistični carizem Rusije. Nemčija praviloma ni bila tako konfliktno antagonistična, saj so številni nemški nacionalisti imeli Skandinavijo za utelešenje najčistejše oblike nemške kulture in od 19. stoletja naprej tudi nemške rase (Hilson 2008, 16–18).

Danska, Švedska in Norveška so bile med prvo svetovno

vojno nevtralne ter so razvile živahno trgovino tako z Nemčijo kot Veliko Britanijo. Po vojni, 1920. leta, so se skupaj s Finsko včlanile v Ligo narodov.

Njihova usoda pa se je razcepila v obdobju druge svetovne vojne. Danska je kot edina od nordijske četverice z Nemčijo podpisala pogodbo o nenapadanju, ostale tri države pa so podpis zavrnila. Nemška vojska je nato v obdobju 1940–1945 zasedla Norveško in Dansko, s to razliko, da je Danska obdržala lastno vlado. Ko je ta 1943. leta odstopila, so oblikovali svet svobode, ki je organiziral odporniško gibanje. S sabotiranjem industrije in infrastrukture so do določene mere otežili nemško oskrbo. Norveška kraljevska družina in vlada pa sta bili v izgnanstvu v Veliki Britaniji in številni Norvežani so se pridružili zavezniški vojski. Norveški nacionalsocialist Quisling (po njemu so poimenovali vse sodelavce okupatorjev) je 1942. leta ustanovil nacistično vlado, ki je v državi doživela močan odpor (Derry 1973, Storing 1963).

V obeh državah so po koncu vojne izvedli številne sodne pregone sodelavcev okupatorja. Veliko so jih obsodili na smrt ter dolge zaporne kazni (Jespersen 2004).

Najhujše izgube je med drugo svetovno vojno imela Finska. Leta 1939 jo je napadla Sovjetska zveza in kljub herojskemu odporu sovjetskim divizijam je Finska z moskovsko pogodbo iz leta 1940 izgubila velik del jugovzhodnega ozemlja. Finska je nato za pomoč zaprosila Nemčijo ter podobno kot Švedska po kapitulaciji Norveške dovolila prehod nemških čet preko svojega ozemlja.

Ko je Nemčija 1941. leta napadla Sovjetsko zvezo, je bila Finska njena sodelavka, kljub temu da nista podpisali nobene

formalne pogodbe. Finski vojski je uspelo v spopadih v obdobju 1941–1944 povrniti velik del izgubljenih ozemelj.

S pariško pogodbo 1947. leta je Finska izgubila eno dvanajstino svojega ozemlja, ki je pripadlo Sovjetski zvezi. Finska je Sovjetski zvezi morala plačati 300 milijonov ameriških dolarjev vojaške odškodnine in v vojni je umrlo 80.000 Fincev (Kirby 2006, Kirby 1995, Lavery 2006).

1948. leta je Švedska predlagala ustanovitev nordijske obrambne zveze. Finska je istega leta vstopila v pakt prijateljstva in medsebojne pomoči s Sovjetsko zvezo, saj se je zavedala realnosti hladne vojne po koncu druge svetovne vojne.

Norveška in Danska sta 1949. leta vstopili v NATO, čeprav le-ta ni smel ustanoviti oporišč na njenem ozemlju, z izjemo Grenlandije, kjer so ZDA že imele vojaško oporišče za časa druge svetovne vojne (Snidal in Bruntland 1993, Dorfer 1997, Lundestad 1980). Švedska, ki je med vojno kovala velike dobičke s prodajo železa in streliva, je nadaljevala s statusom nevtralnosti (Heidar 2004).

Skandinavske države so nadaljevale z ustanavljanjem skupnih institucij. 1952. leta so tako oblikovale nordijski svet¹, 1971. pa še nordijski svet ministrov², ki sta oba prispevala k poglobitvi in koordinaciji njihovega sodelovanja. Izjemno pomembno je

---

1 Nordijski svet ima 87 članov. Švedska in Norveška imata vsaka po 20 sedežev, Finska 18, Danska 16 in Islandija 7. Odvisna ozemlja Grenlandija, Ferski otoki in otočje Åland pa imajo vsak po 2 sedeža v tem »nordijskem parlamentu« (Nordic council 1997, Anderson 1967).

2 Nordijski svet ministrov se srečuje po posameznih skupno enajstih področjih: trg dela in delovno okolje; posel, industrija, energija in regionalna politika; ribištvo, kmetijstvo, gospodarstvo in hrana; kulturno sodelovanje; enakost spolov; zakonodaja; varovanje okolja, sociala in zdravstvo; izobraževanje; usposabljanje in raziskave; gospodarske in davčne politike in nordijsko sodelovanje.

bilo oblikovanje skupnega nordijskega območja, kjer so se lahko vsi državljani skandinavskih držav prosto gibali, kar so potem nadgradili še s skupnim trgovim delu. Njihova zakonodaja je vse bolj konvergirala tudi na drugih področjih. Res pa je približevanje Evropski uniji v določeni meri zavrlo njihovo nadaljnje sodelovanje (Scott 1975, Thorhallsson 2004).

Danska je v tedanjo Evropsko gospodarsko skupnost vstopila že 1972. leta. 1992. leta pa so zavrili Maastriško pogodbo ter jo potrdili šele, ko ji je bilo dovoljeno izstopiti iz nekaterih področij evropskega sodelovanja. Švedska in Finska sta v Evropsko unijo vstopili šele ob koncu hladne vojne leta 1995. Finska je postala najbolj vneta članica in je sprejela tudi evro (Esaiasson in Heidar 2000, Arter 1999).

Norveška je imela dva referendumata o vstopu v Evropsko unijo – 1972. in 1994. leta, a so vstop obakrat zavrili. Razlogi ležijo v prirojenem zgodovinskem strahu pred vstopanjem v zvezo (izkušnja s skupno norveško švedsko državo), temu pa gre prišteti še strah njihovih ribičev in kmetov, da bodo predpisi Evropske unije škodovali njihovi dejavnosti ter tudi življenjskemu standardu. Njihov gospodarski razvoj je doživel izjemne pospeške z uspešnim razvojem naftne industrije od sredine 70-ih let dalje, kar je močno okrepilo njihov občutek samozadostnosti in tudi odpor proti plačevanju skupnih evropskih davkov, čeprav zelo nizkih. Obenem pa norveški industriji sporazum o Evropskem gospodarskem območju (EEA), ki sta ga Evropska unija in združenje evropske svobodne trgovine (EFTA) podpisala 1992. leta, zagotavlja zelo podobne pogoje tržnega delovanja na skupnem trgu (Bondeson 2003, 8–9).

ALI OBSTOJI NORDIJSKI MODEL KONSENZUALNE DEMOKRACIJE?

RAZVOJ POLITIČNE DEMOKRACIJE V SKANDINAVIJI

Ideja o nordijskem političnem modelu se je pojavila v tridesetih letih 20. stoletja. Ko so v Evropi padale demokracije in se porajali totalitarni politični sistemi, so se upi naprednih političnih sil vse bolj usmerjali proti Skandinaviji, ki je s svojim političnim dogajanjem dokazovala, da lahko parlamentarna demokracija učinkovito deluje tudi v obdobjih gospodarskih in političnih kriz.

Tudi po koncu druge svetovne vojne je koncept nordijskega političnega modela obeleževal skandinavske politične sisteme in njihovo politiko, čeprav z nekoliko drugačnimi poudarki. Nordijske države in družbe so postale simbol egalitarnega družbenega in političnega dogajanja, ki je bil svetla alternativa tako izkoriščevalskemu kapitalizmu ameriškega tipa kot dušečemu socializmu sovjetskega modela. Nordijski politični model je postajal sinonim za politično kulturo in politične institucije, ki jih je odlikoval kolektivizem in konformizem. Čeprav so med skandinavskimi državami tako v zgodovini kot tudi danes vedno obstajale tudi razlike, so jih pogosto opisovali kot enoten in močno podoben blok držav, ki se je v zgodovini razvijal miroljubno navznoter in navzven, skoraj brez revolucionarnih pretresov (z izjemo Finske), na kar so vplivali predvsem svobodni kmetje. Njihov politični režim so opisovali kot konsenzualno

demokracijo, saj je njihov politični diskurz neprimerno bolj kooperativen kot npr. v ZDA, Veliki Britaniji, Italiji ali Sloveniji. Politične sisteme skandinavskih držav (in tudi njihovih odvisnih ozemelj) tako odlikuje visoka stopnja legitimnosti in politične podpore državljanov, relativno majhne politične in družbene delitve ter politični proces, usmerjen k nevtralizaciji konflikta in doseganju kompromisa. Pomembna sestavina modela je izjemna teža socialnodemokratskih delavskih strank, visoke stopnje političnega delovanja in organiziranja državljanov s poudarkom na neokorporativnih metodah odločanja. Politični vpliv razreda neodvisnih kmetov je v prvi polovici 20. stoletja bolj ali manj ugasnil in z njim tudi pomen kmečkih strank.

Omenili smo že razlike med državami. Socialnodemokratske stranke so bile izjemno močne na Švedskem in Norveškem, manj na Danskem, še manj v Islandiji in na Finskem. Zgodovinski proces nastajanja sodobnih držav se je prav tako razlikoval, v prvi vrsti med starima imperialnima državama Dansko in Švedsko na eni strani ter novejšimi, perifernimi državami, ki so svojo neodvisnost in državnost pridobile precej kasneje – Norveška 1905, Finska 1917 in Islandija 1944. Miroljubni politični razvoj in graditev moderne države je na Finskem razburkala krvava državljanska vojna 1918. leta. To je vplivalo tudi na manjše razlike v njihovih ustavnih ureditvah – Finska ima tako polpredsedniški politični sistem vlade, za razliko od parlamentarnih sistemov v drugih skandinavskih državah (Adler-Karlsson 1967, Allandt 1981, Strode 1949, Tomasson 1970, Berman 1998, Myrdal 1971, Rustow 1955).

Skandinavija kot politična regija je sestavljena iz treh ustavnih monarhij (Danska, Norveška, Švedska) ter dveh republik

(Finska in Islandija). Vsem je skupna zelo podobna zgodovina, kar velja tudi za njihova tri odvisna ozemlja, z izjemo Grenlandije. Za časa kalmarske zveze v obdobju 1397–1521 je bila celotna Skandinavija združena pod dansko krono, potem pa sta nastala dva dvojčka: Danska-Norveška in Švedska-Finska. Prvemu dvojčku so vladali iz Kopenhagna in je vključeval še Islandijo, drugemu iz Stockholma. V 16. in 17. stoletju sta se imperialni Danska in Švedska ves čas bojevali druga z drugo, Švedska pa je tedaj bila tudi evropska velesila. Po bitki pri Poltavi 1709. leta se je švedski imperij zmanjšal, ko je Rusija razširila svoje meje proti zahodu, Prusija pa je obvladala severno Nemčijo. Za časa Napoleonovih vojn je Švedska izgubila Finsko, ki je postala veliko vojvodstvo znotraj ruskega imperija. Novi švedski prestolonaslednik in nekdanji francoski maršal Jean Bernadotte (začetnik sedanje švedske kraljevske dinastije) je vodil eno od zavezniških armad v bitki pri Leipzigu ter zato v postnapoleonovi Evropi pridobil Norveško od Danske, ki je ostala Napoleonova zaveznica do konca (lahko pa je obdržala relativno nepomembne atlantske kolonije – Grenlandijo, Ferske otoke in Islandijo).

V jezikovnem, kulturnem in etničnem izvoru naj bi bila Finska različna od preostalih štirih skandinavskih držav, a jo je pod stoletno švedsko vladavino v celoti preplavilo luterantstvo in naznanilo njeno konvergenco k preostali Skandinaviji. Bližina in vladavina mogočne Rusije pa sta vplivali na njeno politično zgodovino (še posebej po oktobrski revoluciji 1917. leta ter med drugo svetovno vojno), prav tako je bila prisiljena vzpostaviti poseben tip odnosov s Sovjetsko zvezo v obdobju 1944–1989 (Upton 1980). Po tem obdobju pa se je tudi Finska,

tako kot Islandija, začela po svojih sistemskih značilnostih vse bolj približevati skandinavskemu »jedru« – Danski, Švedski in Norveški (Einhorn in Logue 2003, 4–5).

Čeprav je bila politična zgodovina Skandinavije v 16. in 17. stoletju skoraj tako krvava in konfliktna kot v drugih evropskih državah (spopadi med Dansko in Švedsko ob njunih vzporednih imperialnih oziroma kolonialnih ambicijah) in iz nje ni bilo mogoče napovedati današnje idilične Skandinavije, je skozi njeno celotno zgodovino nedvomno mogoče ugotoviti več skupnih in tudi miroljubno konvergenčnih in progresivnih tendenc. Kljub temu da je za vse skandinavske države značilen zelo podoben kronološki razvoj, je bila pot k demokraciji njihovih političnih institucij postopna.

Prve skandinavske ustave (1809. leta v Švedski, 1814. v Norveški in 1849 v Danski) so imele namen le omejiti absolutizem kraljeve oblasti, ne pa uvesti širše demokracije. Do nje je prišlo šele petdeset let kasneje. Premoč parlamenta nad kraljem pri izbiri članov vlade so na Norveškem uzakonili šele 1884. leta, na Danskem 1901. leta, na Islandiji 1903. leta, na Švedskem in Finskem pa celo komaj 1917. leta. Dokončanje demokratizacije skandinavskih političnih sistemov je predstavljala podelitev volilne pravice delavskemu razredu in ženskam. Kot je razvidno iz tabele 1, je bila pri tem najhitrejša Finska, čeprav še v ruskem objemu, najbolj konservativna oziroma najteže se osvobajajoča kraljevskega pečata pa Švedska.

Tabela 1: Razvoj politične demokracije v Skandinaviji (Einhorn in Logue 2003, 62).

	Danska	Finska	Islandija	Norveška	Švedska
Ustavne omejitve monarha	1849	1917	1874	1814	1809
Oblikovanje modernega parlamenta	1849	1906	1874	1814	1866
Premoč parlamenta nad kraljem	1901	1917	1903	1884	1917
Splošna volilna pravica	1915	1906	1915	1898	1918
Ženska volilna pravica	1915	1906	1915	1913	1921

Samo na Finskem je, predvsem zaradi njene vključenosti v ruska politična dogajanja, ki so pripeljala do oktobrske revolucije 1917. leta in njenega razpada, prišlo do državljanske vojne. Finsko samostojnost je 1917. leta razglasila njena konservativna vlada, a revolucionarni del finske socialnodemokratske stranke, ki je bila največja finska politična stranka, je januarja 1918 izvedel državni udar. Njegove Rdeče straže so zasedle štiri največja finska mesta in razglasile svojo vlado. Vojska konservativne vlade je s pomočjo nemških enot v nekaj mesecih zadušila upor (Elgie 1999).

Vseeno lahko rečemo, da je bil nordijski proces prehoda na demokracijo in moderno državo zelo podoben (Hilson 2008, 32–33).

1) Z izjemo Finske je bil prehod iz kraljevskega absolutizma v demokracijo neboleč in miren. Čeprav so tudi skandinavske

države dosegli odmevi revolucij 1789, 1830, 1849 in 1917–18, so uspeli politične zahteve novo oblikovanih političnih skupin akomodirati v politični sistem. Preko političnih dogovorov in reform so utišali zahteve in vzroke za nasilne in revolucionarne prevzeme oblasti.

2) Države so tako z gospodarskimi, političnimi in socialnimi reformami same sebi zagotovile obstoj in razvoj. To je pripomoglo k dojemanju države kot odprte institucije, ki zmore delovati v korist družbe in njenih delov, še posebej v povezavi z novonastajajočimi potezami novih nacionalnih družb. Državni nacionalizem v Skandinaviji je v veliki meri nastopil kot projekt izobraževanja kmečkega prebivalstva v smeri sodobnega državljana.

3) Posebnost Skandinavije v 19. stoletju je bil njen agrarni značaj. Po agrarnih reformah na Švedskem in Danskem v 18. stoletju so postale lastniške kmetije še bolj prevladujoč tip lastništva, organizacije in produkcije, kmetje pa najpomembnejši politični razred. Zasebnolastniška in racionalna podeželska miselnost tako predstavlja enega od temeljev skandinavske idiosinkrazije in načina življenja nasploh, kar je nedvomno odločilno omejevalo prevelike odklone v smeri leve ali desne ideologizacije in politizacije. Politična mobilizacija v 19. stoletju je bila v Skandinaviji predvsem na podeželju. Tudi v delavskem gibanju so se mestni delavci pogosto povezovali s kmečkimi delavci, manjšimi kmeti oziroma zemljeposestniki ter ribiči. Prav skandinavske agrarne stranke so predstavljale hrbtenico liberalizma 19. stoletja ter najmočnejše politične skupine skandinavskih parlamentov (Hodne 1983, Jones 1986, Jussila in dr. 1999, Karlsson 2000).

Kje iskati vzroke skandinavskega mirnega in uspešnega prehoda v demokracijo?

Družboslovci so večinoma poudarjali konsenzualno politično kulturo, ki je izšla iz »rdeče-zelenih« koalicij med kmečkimi in socialnodemokratskimi strankami v 30-ih letih prejšnjega stoletja (Elder, Thomas in Arter 1982).

Nekateri pa kažejo na razvoj lokalnih političnih institucij v 16. in 17. stoletju, zlasti na vaške svete, preko katerih so kmetje lahko izrazili svoje interese ter komunicirali z drugimi družbenimi skupinami in državo (Castles 1978, Childs 1936). Številni so tako zaključevali, da je bil močan politični položaj skandinavskih kmetov v predindustrijskem obdobju velikega pomena za oblikovanje konsenzualne narave skandinavske politične kulture in skandinavskih političnih sistemov 20. in 21. stoletja.

Tudi ohranitev parlamentarne demokracije v Skandinaviji v izjemno turbolentnem obdobju med obema svetovnima vojnama nikakor ni bila zgodovinska nujnost. Res, da so vse države imele demokratične politične institucije, a njihovega učinkovitega delovanja ni bilo enostavno zagotoviti. Švedska je npr. med leti 1920–1932 imela kar dvanajst različnih vlad. Danska in švedska socialnodemokratska stranka sta se zavezali parlamentarni demokraciji, norveška delavska stranka pa se je odločila za priključitev k revolucionarni komunistični internacionali ter razglašala nujnost socialistične revolucije. Na Finskem in v Danskem so imeli tudi poizkuse ekstremno desničarskega političnega organiziranja. Lahko rečemo, da je skandinavski demokraciji v medvojnem obdobju uspelo preživeti prav zaradi konsenzualne dediščine tridesetih let 20. stoletja in uspehov socialnodemokratskih strank pri sklepanju koalicij z agrarnimi

strankami. Klasični in vzorčni primer, ki ga pogosto navajajo, je bil sporazum Kanslergade na Danskem, ki je dobil svoje ime po rezidenci predsednika vlade, kjer so potekala pogajanja. Sporazum je socialnodemokratski stranki zagotovil parlamentarno večino s podporo socialnih liberalcev in kmečke stranke. Socialni demokrati pa so v zameno pristali na subvencioniranje cen kmetijskih izdelkov, kar je pomagalo kmetom. Čeprav bi seveda takšno dogovarjanje lahko kritizirali kot »mešetarjenje za zaprtimi vrati«, ga je skandinavska politična javnost pozorno spremljala. Podobne dogovore so kasneje sklenili tudi na Norveškem, Finskem in na Islandiji (Hilson 2008, 36–37).

Z izjemo Finske razdejanja druge svetovne vojne niso občutneje prizadela skandinavskih držav ter tudi ne konsenzualne narave njihove politike. To je še posebej veljalo za Norveško in Švedsko, kjer so delavske in socialnodemokratske stranke izšle iz vojne z množično podporo, ki jim je zagotovila nekaj desetletij vladanja. Danski socialdemokrati so sodelovali v koalicijskih vladah, ki so sodelovale z nemškimi okupatorji, zato je bila njihova podpora manjša. Do 70-ih let 20. stoletja so socialnodemokratske in delavske stranke obvladovale politiko skandinavskih držav bodisi same bodisi v stabilnih koalicijah z drugimi levimi in sredinskimi strankami. Še naprej so skandinavske demokracije označevali za konsenzualne, saj so uporabljale različne mehanizme doseganja sporazumov in se izogibale prevladi večine in konfliktni politiki (Stenelo in Jerneck 1996, Berglund in Lindstrom 1978).

Družbeno neenakost in revščino so ob tem uspešno zmanjševale s svojimi programi družbene blaginje. Podlaga temu je bil tudi volilni sistem proporcionalnega predstavnštva, ki je za

razliko od enočlanskih volilnih enot večinskega volilnega sistema onemogočal nastanek enostrankarskih večinskih vlad. Za Švedsko, Dansko in Norveško so postale najpogostejše manjšinske vlade, ki so jo postavljale največje, praviloma socialnodemokratske in delavske stranke. V parlamentu pa so imele podporo še drugih manjših strank. Na Finskem, kjer je bile levica razdeljena na komuniste (vpliv Sovjetske zveze) in socialnodemokrate, pa so bile bolj običajne široke koalicije strank. Na Islandiji je imela prevlado desnosredinska stranka neodvisnosti, ki pa se je prav tako povezala s socialnimi demokrati (Bell in Shaw 1994).

Po letu 1970 pa je prevlada skandinavskih socialnodemokratskih strank doživela močne pretrese. Pojavile so se nove stranke, ki so vse gradile na določeni meri nezadovoljstva z dolgoletnimi socialnodemokratskimi politikami. Na Finskem je to bila podeželska stranka, na Danskem progresivna stranka, stranka bistvenega znižanja davkov in državne intervencije pa je nastala na Norveškem. Njihovi politični programi so gradili na kritiki visokih davkov in države blaginje, glasove pa so pridobile med pripadniki klasičnega delavskega razreda, ki je prej seveda glasoval za socialnodemokratske in delavske stranke. Na Švedskem sicer ni nastala nova politična stranka, marveč je socialnodemokratska stranka doživela šokanten poraz proti koaliciji treh tradicionalnih desnih strank. 1976. leta so tako končale njeno neprekinjeno 44-letno vladavino, ki je bila verjetno najuspešnejši strankarski projekt vseh časov. Tudi Islandija je v sedemdesetih letih 20. stoletja doživela pogoste volitve in politično nestabilnost, ko so opozicijske stranke zamenjale široko levo vladno koalicijo 1971. leta (Logue 1982, Glyn 2001, Hancock 1972, Miller 1991, Dahl 1968).

Na desni strani političnega spektra so se pojavile krščanske stranke, ki so gradile na ogrožanju tradicionalnih vrednot (verska vzgoja, družina, pornografija, splav) v bolj permissivnih skandinavskih družbah. Tudi na levici je prišlo do nastanka konkurenčnih novih strank – zelenih, pa tudi feminističnih gibanj (Petersson 1987, Petersson 1994).

STRANKARSKI SISTEMI

Preden nadaljujemo, pogledjmo oba politična bloka nekoliko podrobneje.

V nobeni regiji sveta socialnodemokratske stranke niso imele tako prevladujočega vpliva in položaja kot v Skandinaviji. Skandinavska socialdemokracija je spadala v evropsko družino množičnih delavskih strank, ki so nastale v poznem 19. stoletju. Njihova ideologija je v večji ali manjši meri povzela Marxovo kritiko industrijskega kapitalizma, a skandinavske socialnodemokratske stranke so prav vse doživele prehod iz ortodoksnega marksizma, na katerega so prisegale v opoziciji, na pragmatični reformizem, ki jih je vodil na oblasti. Zmaga na volitvah pogosto spremeni socialistične teoretike v pragmatične oblikovalce politik. Vse so imele številno članstvo, na stotine lokalnih izpostav ter veliko število izvoljenih predstavnikov v svetih mest in okrožij. Vseeno pa jim je uspelo ohranjati zavidljivo raven notranje demokracije, strankarske kulture in imunosti na korupcijo (Lauwerys 1958, Rustow 1955, Swedish Social Democratic Party 1975).

V čem lahko iščemo vzroke uspešnosti skandinavskih

socialnodemokratskih strank oziroma skandinavske demokracije nasploh?

1) Skandinavski delavski razred je bil izjemno homogen, brez globljih etničnih ali verskih cepitev.

2) Visoka stopnja sindikalne organiziranosti. 1990. leta je bilo v Skandinaviji okoli 70 % zaposlenih članov sindikatov, kar je bilo bistveno več kot v katerikoli drugi zahodni državi. Stranke so bile zelo močno povezane s sindikalno osnovo »plavoovratniških delavcev« ter iz nje rekrutirale tudi najvišje politične funkcionarje, kar je bilo drugod po Evropi zelo redek pojav. To je še zlasti veljalo za dansko socialnodemokratsko stranko, ki je imela največ neizobraženih delavcev na položaju predsednika vlade: tiskarjev, delavca v tovarni cigar itn. (Galenson 1952).

3) Socialnodemokratske stranke so bile izjemno uspešne pri pritegovanju delavskih glasov, njihove »naravne volilne baze«, vendar pa so uspeli dobiti glasove tudi pri drugih družbenih slojih in tako oblikovati zelo široko družbeno podporo njihovih politik. Njihov socialistični program je izhajal iz vsakodnevnih življenjskih in materialnih problemov, jih povezal z abstraktnimi pojmi kot pravica, dostojanstvo, enakost in solidarnost, nato pa ponudil konkretne politike za njihovo uresničitev. Uspelo jim je kombinirati možnosti za individualni napredek, ki je obenem omogočal tudi uresničevanje skupnih interesov.

Še posebej danska in švedska socialnodemokratska stranka sta bili od vsega začetka usmerjeni k pragmatičnim povezavam in reformam, ne pa k revolucionarnim zarotam in fantaziranju o daljni prihodnosti, značilni za številne radikalne leve stranke (Milner 1989, Lindbeck in dr. 1974). Skandinavske socialnodemokratske stranke so se tako uspeli preleviti iz delavskih strank

v ljudske stranke, njihovi programi in politike pa so uresničevali nacionalne, ne pa zgolj delavskih interesov.

4) Skandinavske socialnodemokratske stranke so bile izjemno uspešne pri oblikovanju ideoloških kompromisov ter koalicijskih povezav z drugimi političnimi strankami. K temu je prispeval volilni sistem proporcionalnega predstavnštva. Še pomembnejša je bila uporaba številnih mehanizmov sodelovanja med družbenimi skupinami z uporabo korporativističnih načel pri oblikovanju politik. To je socialnodemokratskim vladam omogočilo uspešno vladanje tudi v pogojih manjšinske vlade, ki so bile zelo pogoste – kar nam kaže tabela 2.

Tabela 2: Tipi vladnih koalicij oziroma parlamentarna strankarska podpora vladam v obdobju junij 1945 – april 2003, izražena kot odstotek let v tem obdobju (Einhorn in Logue 2003, 74).

	Danska	Finska	Islandija	Norveška	Švedska
Enostrankarska večina	0	0	0	23	6
Večinska koalicija	13	82	96	12	15
Manjšinska vlada ene stranke	32	9	4	51	69
Manjšinska koalicija	55	4	0	13	10
Začasna vlada	0	4	0	0	0

Vidimo, da so bile enostrankarske večinske vlade zelo redke in sta jih poznali samo Norveška in Švedska. Večinske koalicije strank so bile najpogostejši tip vlad oziroma parlamentarne podpore, še posebej na Finskem in na Islandiji – 82 % oziroma celo

96 % celotnega obdobja. Skandinavska posebnost, utemeljena na nekonfliktni, dogovorni in konsenzualni osnovi so manjšinske vlade, tako v obliki ene ali več strank, ki pa nimajo večine v parlamentu. V večini držav, vključno s Slovenijo, bi bilo takšno vladanje neizvedljivo, v Skandinaviji pa je bil to na Danskem, Norveškem in Švedskem daleč najpogostejši tip vlade oziroma parlamentarne podpore. Švedska je tako imela kar 69 % obravnavanega obdobja manjšinsko vlado ene, seveda socialnodemokratske stranke, Danska pa je imela manjšinsko vlado (bodisi ene ali več strank) kar 87 % celotnega proučevanega obdobja (Heclo in Madsen 1987, Lindbeck in dr. 1994).

Kako je skandinavskim socialnodemokratskim strankam in kasneje tudi drugim uspelo dosegati tako konsenzualno odločanje brez večinske parlamentarne podpore?

Državne komisije so interesnim skupinam in javnosti podrobno predstavile nove politike, še preden jih je vlada poslala v parlament. Z dolgotrajnimi pogajanjimi s sindikati, predstavniki delodajalcev in kmeti so dosegli sporazum in ga nato le formalno potrdili v parlamentu. S tem so se v dobršni meri približali modelu konsenzualne demokracije (Lijphart 1984), ki predpostavlja omejevanje večinskega vladanja (vlade parlamentarne večine) na več načinov:

- z delitvijo oblasti in moči,
- z razpršitvijo moči,
- s pravično razdelitvijo moči,
- z delegiranjem moči in
- s formalnim omejevanjem moči.

O vseh teh omejitvah vlade parlamentarne večine najbolj zgovorno priča dejstvo velikega števila manjšinskih vlad

v skandinavskih državah – bodisi ene stranke bodisi koalicije strank.

Zakonodaja v teh državah tudi predpisuje aktivno ali pasivno podporo eni ali več nevladajočim strankam. Tudi pri večinskih koalicijah, značilnih zlasti za »skandinavsko periferijo« (Finska in Islandija), prav tako veljajo omejitve večinske koalicije (Laver in Shepsle 1994, Strom 1990).

Za skandinavske parlamente je značilno, da dobršen del moči prenesejo na močne odbore, v katerih oblikujejo kompromise med predstavniki strank, ki potem omogočajo potrjevanje predlaganih politik in zakonodaje.

Pomembno je tudi delegiranje moči zvezne vlade na lokalne in regionalne vlade, kjer tudi poteka odločanje na korporativističnih načelih (Einhorn in Logue 2003, 42–43). Obstojijo tudi zakonske omejitve moči parlamentarne večine. Na Danskem je to zakonodaja, ki omogoča izvedbo nacionalnega referendumu o večini obravnavanih zakonov, če to zahteva vsaj ena tretjina članov parlamenta.

V skandinavski demokraciji je velik poudarek na mehanizmih graditve konsenza. V konzultativnem procesu nastopajo že omenjene državne komisije, ki poleg vladnih predstavnikov vključujejo tudi vse relevantne interesne skupine. Pravilo je, da povabijo tudi najbolj kritične predstavnike in tudi z njimi dosežejo kompromisne rešitve (Lipset in Rokkan 1967, Weiner 1966).

Takšen posvetovalni slog pri pripravi zakonodaje je na Švedskem nadgrajen še s prakso »remiss«, ko predloge zakonov pošiljajo ustreznim interesnim organizacijam, da jim prispevajo njihove pripombe in predloge na amandmaje. S tem so

socialnodemokratske vlade dobile ne samo koristne predloge in strokovne podlage, marveč jim je uspelo ideološko nasprotne politične stranke in skupine pritegniti tudi v proces odločanja. Tako nastanejo podlage in okolje za objektivno razpravo o koristih in stroških predlaganih vladnih politik (Lehmbruch in Schmitter 1982).

Bistvo skandinavske politike je tako široko sodelovanje čim večjega števila igralcev v političnem procesu – navpično, preko močnih političnih strank in interesnih organizacij ter vodoravno, preko močnih lokalnih in regionalnih vlad.

Volilna udeležba je tudi v novejšem času še vedno okoli 80 % v državnih volitvah na Danskem, Norveškem, Švedskem in Islandiji ter okoli 65 % na Finskem. Skandinavske politične stranke imajo številčno in aktivno članstvo ter visoko stopnjo notranje demokracije. Informiranje preko medijev je široko in lahko dostopno, strankarski tisk je subvencioniran na Norveškem in Švedskem. Izdatnih posrednih in neposrednih subvencij so deležne tudi politične stranke (Einhorn in Logue 2003, 44–46).

5) Medtem ko je bilo delavsko in socialdemokratsko gibanje enotno in kooperativno, je bila opozicija zgodovinsko močno razcepljena. Nesocialistične stranke so pripadale trem taborom: konservativcem, liberalcem in kmečkemu taboru. Tabela 3 nam prikazuje podrobnejšo delitev skandinavskih političnih strank, ki so v obdobju 1998–2003 prišle v parlamente (Schain in dr. 2002, Arter 2001, Arter 1999).

Tabela 3: Strankarski sistemi skandinavskih držav glede na ideološke delitve v obdobju 1998–2003 (Einhorn in Logue 2003, 98).

	Danska	Finska	Islandija	Norveška	Švedska
Radikalni socialisti	lista enotnosti socialistične ljudske stranke	leva zveza	ljudska zveza	socialistična leva stranka	leva stranka
Socialni demokrati	socialni demokrati	socialni demokrati	socialni demokrati	delavska stranka	socialno-demokratska delavska stranka
Stranka centra »Post materialisti«		zeleni	zeleni ženska lista		stranka okolja
Mestni liberalci Mestni personalisti	Radikalni liberalci Demokratski center			liberalci	liberalci
Podeželske kmečke stranke Podeželske krščanske stranke Podeželske etnične stranke	agrarni liberalci krščanska ljudska stranka	stranka centra krščanska liga švedska ljudska stranka	stranka napredka	stranka centra krščanska ljudska stranka	stranka centra krščanski demokrati
Konservativne	konservativna ljudska stranka	narodna zveza	stranka neodvisnosti	konservativci	stranka zmerne unije
Desni protest	stranka napredka danska ljudska stranka	pravi Finci		stranka napredka	

Morda izstopa le, da Danska in Norveška v tem obdobju nista imeli okoljevarstvene stranke, a nedvomno je bilo varstvo okolja pomembna tema programov vseh njihovih strank. Glede na močnejšo prisotnost levičarske ideologije in politike v vseh skandinavskih državah je tudi razumljivo, da so bile bolj prisotne radikalne leve kot pa radikalne desne stranke (Botella in Ramiro 2003, Esping-Andersen 1985).

Kot vidimo, imajo tudi v Skandinaviji tako kot v vseh drugih državah politične stranke zelo pomembno vlogo. Vsaka od skandinavskih držav ima številne posebnosti svojega strankarskega sistema, a lahko izdvojimo osem skupnih značilnosti (Einhorn in Logue 2003, 95–101).

1) Vse države imajo večstrankarske sisteme s podobnimi strankami. V skladu s politično in socioekonomsko delitvijo skandinavskih družb konec 19. stoletja so nastale predvsem socialnodemokratske, liberalne in konservativne stranke. Sodobni marketing političnih strank je ponekod prikrojil tudi njihova imena – kmečke stranke na Finskem, Norveškem in Švedskem so postale stranke centra; švedski konservativci so prvotno ime »desnica« spremenili v »stranka zmerne unije« (Borg in Sanki-aho 1995, Pempel 1990).

2) Glavne politične stranke skandinavskih držav je glede njihovih gospodarskih politik mogoče deliti na leve in desne. Izbruh številnih novih strank v zadnjih desetletjih je imel za posledico tudi številne nove klasifikacije strankarskih sistemov (Borre in Amersen 1997, Peterson 1994, Einhorn in Logue 1988).

Osnovna delitev še vedno ostaja bipolarna – na socialistične ali delavske stranke ter nesocialistične ali buržoazne stranke. V

prvo skupino spadajo socialnodemokratske in radikalne socialistične stranke, ki zastopajo interese dela, ter so njihova predhodna politična, programska izhodišča, vezana na marksistični opus. V drugo skupino spadajo liberalne, kmečke, krščanske in konservativne stranke, ki se razvrščajo v sredinsko in desno stran ideološkega kontinuuma. Zastopajo interese kmetov, samozaposlenih, menedžerjev, velikega in malega kapitala. Njihovo ideološko dediščino predstavlja liberalizem, socialni liberalizem, konservativizem in agrarni populizem 19. stoletja (Kirchner 1988).

Fascinantno je, da je 50 : 50 biološka delitev na moške in ženske skoraj v vseh državah podvojena tudi s podobno delitvijo prebivalstva na leve in desne. Celo v Skandinaviji. Tabele od 4 do 8 nam kažejo strankarske rezultate volitev v parlamente skandinavskih držav ter njihovo strankarsko sestavo.